

Emlékezés Tamási Lajosra

Tamási Lajos költészete 1956-ban lobbant virágjába. A megtorlás éveiben is vállalta sorsát a költő, mindig hű maradt magához és a forradalomhoz. Verseit olvasva tanúi, részesei lehetünk a nagy költői életmű kimunkálásának, fölépítésének. S megértjük, hogy a reménység forrása mindig az ember, aki megalkotja önmagát; az emberi műből sugárzó költői jellem és szellem, amely nagy elődök példái nyomán testet ölt és hatni képes. Aki ismerte, az szerette és tisztelte őt, a tetőtől talpig becsületes férfit, a szigorú, de türelmes ember különleges tulajdonságait.

Tamási Lajost nem zárták börtönbe, nem végezték ki. E forradalmár költő sorsa a halálig tartó hűség, a csendes szembeszegülés volt. Emberi, költői arca holtig az maradt, aki ifjúkorában volt: „Vígágnak szomorú vagy, / békének háború vagy, / a tisztos nyugalomnak / gyanús vagy, de gyanús vagy. // Barátaidnak szétszórt / csapatja csupa vérfolt, / de megriadnak látva / rajtad a szelíd tébolyt.”

Engem nemcsak Berzsenyi, Kassák vagy Vörösmarty – Tamási Lajos is felkavar, megrendít, elvarázsol a verseivel. Az ő verseit különösen szeretem. S ha elmondhatom magamról, hogy jobb, értékesebb ember lettem, akkor ezt elsősorban Tamásinak köszönhetem. Boldog voltam, hogy minden kedden közelében lehettem az Olvasó Munkás Klubban. Gyakran meglátogathattam a lakásán, s tanítványának tarthatom magamat.

Nem tudnám megmondani, hogy melyik hatott rám jobban, melyik alakította döntőbben magatartásomat és gondolkodásomat. Ő maga vagy a költészete?

Mindkettő – mondhatnám pontatlanul. Mert ő embernek és költőnek egy és ugyanaz a lélek. Emberi és költői magatartásáért – micsoda világ! – vért és velőt fizetett, és fizet, változatlanul. Ki tudná megmondani, hány könyvet vettek le polcáról, hány könyve maradt megíratlan! S lettünk így mindannyian megrövidítve.

Tamási önmagáért fizet. Azért, ami lett: mérő és mérce. Nem térhetett ki a hatalmas sors elől, nem hátrált, mert nem hátrálhatott. Nem engedte meg neki önmagához való hűsége, istenadta tehetsége. Ki mondhatná neki, a szigorú önfegyelemben élő embernek: ne légy olyan, amilyen vagy, mi megbocsátunk neked, csak hajtsd le kicsit a fejedet... E költőinek éppen nevezhető kérdésre érvényes választ költő kínál; József Attila: „kuporogva csak várom a csodát, / hogy jöjjön el már az, ki megbocsát / és meg is mondja szépen, micsodát / bocsát meg nékem e farkasveremben!”

„Fütyül rám az utókor. De én is fütyülök az utókorra” – jut eszembe egy mondata, amelybe természetesen a jelenkor is beleértendő.

Hogyan is lehetne lekötölezett az, akinek régóta következnek szavaiból tettei, tetteiből szavai. Életéből költészete, költészetéből élete.

Mindezt azért is mondom, nehogy bárki azt higgye, hogy a „napszámos fia” nem tudja, „honnan indult és hová ért”. „Harcolt – mondják – a hazáért. / Bánatáért / futott fegyverek között...” – Jobban tette volna, ha nem harcol – hallom az üres

lelkű cinizmust. Mondjam magam is, hogy ha nem harcolt volna, talán nem lenne olyan fonnyadt, „éhes színű”, amilyenek Julius Caesar látta Cassiust? Hogy is vannak azok a híres shakespeare-i sorok? „Tedd, hogy kövér nép foglaljon körül, / És síkféjű s kik éjjel alszanak. / E Cassius ott sovány, éhes színű; / Sokat tűnődik s ily ember veszélyes.”

A jó költők mindig gondolkodnak. Tamási nem azért szerette idézni Julius Caesart, mert császárnak képzelte magát. Neki Cassius tetszett, Kassákot is Cassiusnak látta, történetesen *Kassák temetése* című versében, melyben persze önmagát (is) látta.

„Miért ilyen élesen sovány? / Miért ilyen fehér-halovány? / Miért süt mindig a veszélynek / sugara homlokán / mint bélyeg / gyötrő és háborús? / Mért nem kövérebb? / Hát ez az, / mért nem kövérebb Cassius?”

Remek költői találat, hogy a cézár-diktátor holtában sem nyugodhat, noha éppen temetik az 1967 júliusában meghalt császárolő Kassák-Cassiust. A Kassákra emlékeztető „sovány, éhes-színű”, „fehér-halovány” Tamási is ott áll Kassák temetésén, sőt „a tompa gyászdoboknak” diadalában sem nyugodhat a császár, „hiába sorakoznak mögötte / látható és láthatatlan / légiók és hóhérlégények” („akiken kidagad a hús”) fürkésző szemeknek kereszttüzeiben épp most fogan meg benne a vers, hogy féljenek is a „holtan is gyanús” költőtől.

A *Zugligeti ősz* verseinek megírása és megjelenése (1985) hosszú időszakában, a hetvenes-nyolcvanas években, egészen 1992. november 26-án bekövetkezett haláláig, az örök világosságig még sok-sok reggel „fogódkodott a fénybe”. Emlékszem gyöngülő mosolyára, gyermeki örömeire, karjának mindenséget átölelő, önmagát, az életet óvó, galaxisok mozgására emlékeztető mozdulataira, ahogy a fénysugarakat maga köré kötözi – annyira örült a *Reggelnek*, ahogy a *Nap-köszöntőnek* is. „Jóreggelt legfőbb Orvos úr, te minden / világosság teremtő lángja, fénylő / csodálatos / napunk. [...] Ülven a fűszálakra, a bogár is / benned mosdik, parányi zokogását / veled szárítja / s örvend.” Aznap, a vers születésének napján, vagy talán másnapján, korán érkeztem hozzá, föl a Pagonycs utcába. Az életet ujjongva köszöntő költő képéhez most rögtön idetolakszik egy későbbi emlékem, ez már 1992-ből, életének utolsó őszeből való; lesújtva, lehajtott fejjel mondja, mintha csak magának mondaná: „Végünk van.” Nem szokott ilyeneket mondani. 1956 ősztől 1992 őszéig reménykedett. Álmait már valóban jóval korábban maga alá temette a kor – igaza van Varga Domokosnak.

Feleségétől, Magdustól és Lajos verseiből tudom: ő soha nem félt semmitől és senkitől. Végül mégis beleőrült a félelembe. Az üldözési mániába? A sötét angyal megalázta? Hiába fordult az Úrhoz? „Szólíts indulásra, / holnap, hogyha kell / csak segíts, hogy könnyen / szabaduljak el” (*Fohász*). Csoda, hogy megőrült? Valóban üldözték.

Kórházi ágyon feküdt kimerült szívével, felesége napról napra látogatta. – Ha-

„Jöj csak ide hozzám! – intett Magdának. – Nézd csak! – súgta fülébe. – Jönnek. Érttem jönnek! – S a kórházi műszerek égő-vibráló-vérszomjas „szemére” mutatott.

Most is ott áll azon a dombon, „az elhagyott zászló alatt”, látom, ahogy látatta: „az erdő vad futás”; „folyik az őszi gyilkolás”. Látom a kezét, amint levélként aláhull, látom a hulló magyar szabadságot. Hallom a hangját: „Silány győzelmeimnek vesztese is csak én vagyok.” Hallom a forradalmár végső, de feloldandó igazát: „Állok a dombon bekerítve / a nyári lobogó alatt; / oly védtelen vagyok, hogy szinte / szabadnak érzem magamat.”

Tapasztaltuk, s nem nyugodhatunk bele, hogy az írók társadalma is elfelejtette Tamási Lajost, és nemcsak őt! Felejtette harminchárom éven át, 1956 után, felejteti 1989 óta is. Feltámadt akkor újra egy reményteli pillanat: Budapesten és a világ sok-sok országának rádiójában, terein, pódiumain megszólaltak Tamási Lajos versei. Úgy tűnt, elérkezik végre Magyarországra a függetlenség, a demokrácia, a szabadság rendje. Az *Oly sok viszály után* című antológiába nagyon szép csokor verset adott közlésre a költő, erős verseket, köztük a *Piros a vér a pesti utcán* címűt, amelyről harminchárom éven át hallgatni kellett. Az 1957 elején megjelent *Keserves fáklyából* kicenzúrázott költeményeit új versekkel egészítette ki a költő. De aztán hamarosan újra megjelent Tamási homlokán a kiújult veszély sugara; kicsit még áltattuk magunkat, hogy elszélednek az üldözők. Rosszabb történt. Meghalt a költő; eltemették, s elfelejtették. Egy versét emlegetjük azóta is: „Piros a vér a pesti utcán, / munkások, ifjak vére ez, / piros a vér a pesti utcán, / belügyminiszter, kit lövetsz? // Kire lövettek összebújva / ti megbukott miniszterek? / Sem az ÁVH, sem a tankok / titeket meg nem mentenek.”

Emlegetjük Tamási 1956-ban „elhíresült” versét, de költészetének egészéről hallgatunk. „Hányszor kell meghalni?” – mondta előttem 1992-ben. 1956 decemberében, elhurcolása előtt néhány órával telefonon, orosz akcentussal figyelmeztette egy hang: „Ön van nagy bajban.” S a robotok már másnap hajnalban elmentek érte (*Fémes csikorgás*). Nagy költőelődjét megszólító *Születésnapomra* című versében Tamási Lajos ezután úgy futhatott, egészen haláláig, s azon is túl, mint „aki csatából menekül s már / elérte a kukoricást, / s csak / nem szűnnek a dobajok mögötte”. Utolsó kötete, a *Zugligeti őszi*, melyben a *Kassák temetése* is olvasható, 1985-ben jelent meg. Az „elhagyott zászló alatt” akkor még hét évet bírt ki haláláig; állva a dombon, „bekerítve”. Az őszi gyilkolásban „oly védtelen vagyok, hogy szinte szabadnak érzem magamat” – írta. Ebben a mi elárult-elfáradt-elhúzódó magyar tragédiánkban keserűen kemény iróniával állapította meg, hogy „már silány győzelmeimnek vesztese is csak én vagyok”. (A többi mind megadta magát, vagyis a többi mind győz-

tes... haha!) Kívül-belül egyre jobban hasonlított a „világ végére került” sovány, „kegyetlenül megformált emberre”, a rendíthetetlen Kassákra. A nem egészen hetven évét élt Tamási Lajos legtöbbször Kassák Lajost becsülte, Kassákot örök példaképének tekintette. Egyénisége, hite, meggyőződése, zsarnokságot gyűlölő magatartása, „a munkásnak igaz hazát, a munka boldog templomát” álmódó becsülete, jóságra, szépségre sóvárgó igazságszeretete, vállalt feladata mellett kitartó hűsége valóban őhozzá tette hasonlónak. A Nagykönyiben született, Pesterzsébeten felnőtt Tamási Lajos a mindenkori császároknak ugyanolyan örök ellensége volt és marad, amilyen Kassák-Cassius.

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázatra érkezett.)

